

Соколёнок

1/2018

январь-февраль

Лачын

ДАГЪЫСТАН РЕСПУБЛИКАЙН КЪОНИ ВУЗЕЕ СА ЙАИХХЪЕ КЪЕККАН УШАХАРШЫН ЖУРНАЛ

Дагъыстанын геледжагъ

Фаррух Мусайни авзизни хаатирайс

(Гъайни сен йыхъбышди
поэзийейни класси-кӀааршыни санкъун –
Гъамзаев Муса Османни дихын 90 сенний быкырхъес)

2018-гъэсди сенни мартыни
вуза, йыхъбышди поэзийейни
класси-кӀааршыни джаргее лайы-
къатыкана джигга авхъаахъани
шааирын – Муса Фаррух
Сувагылийн, едике ыхъайн 90-гъэсын
сенний быкырхъес.

Бул-бул

МичӀеоб-мичӀеоб гъоокӀа къулее,
Хош гелди гъу, сона бул`бул`.
ГъидӀоокӀеейыб хошба улее,
ШитӀяаршыни кьома, бул`бул`.

М.Ф.Сувагылий 1928-гъэсди сенни
мартыни вуза Закатала районни
Сувагыл`ни хивее едике ыхъа ва
ыӀмыӀрени ахыреехъа мее мани
хивее ешемишхъа.

Шааир йыхъбышди мее хиледже
уфтанын асарбы къалигъы аркӀын.
Манкъвее шунаб, аӀзизин балабы,
йикӀгел гъивханавъу деш. Джунни
лирик асарбышка янашеда,
М.Ф.Сувагылее ушахааршысыд
хиледже шеирбы одкӀун вод.
«Бул`бул`, «Сувабы», «Гейбы»,
«Джейран», «Банавуш», «СуӀлгъна
маӀгъний», «КъоӀвааӀр» ва медын
шеирбы хъаӀдхъийнкъаӀ, шакӀле
къеджен ки, шаирее джунни
идхъынийбышее ушахаршысыб
джигга джуравъувуб.

Йишди дюн`йе бадал гъагъийни
шааир ва язычеершыс Аллагъее
раӀгъмаӀт гъааъана. Джигга
дженнетее хъааъана.

Авуб шааирна ушахааршыс
обкӀунна кьоӀбле шеир гъооле.

ГъаӀшеде эзу зы багъче-багъ,
Гъала ювейн гъидӀооле бар.
Вас ыкканни уфтан тӀетӀни,
Бытагъбышыл` дехъе нугбар.

Гъала йизди къонджебышын,
Ачмышхъес деш гъайни сен вард.
Зынар гъала гъаӀшеде хъары,
Сувабышыл` къаледчу юрд.

Тезеда вод хав алигъы,
Тезе юрдус ойкӀан шечӀбы.
Гъунад колал гъагъы акваа,
Гозет гъеъэ йыгъын тӀетӀбы.

БАНАВУШ

Адкын мыкIан кыIдим, юххъан хъадийнкъаI,
Сапайк`, колбышееъад аIлааI банавуш.
Лелебы, нергизбы вака идвайкъар,
Няъа бес йыгъна дерд идааI, банавуш?

Илэйзар йаIххъаI гъу мыгал` оо гардан,
Гъуджоона йыгъна дерд, дешдане дарман?
Дешхъее ээгвал` гъейы гъу йыгъна джаанан,
Дерден йыIкъ къоIлле къат ыхъа, банавуш?

Къаджийнбыше эйгъе вакIле, бахтивар,
Ичеершини коксийл адкIын илийкIар,
Мурват дена хъодху, гъеле вас ыкIар,
Дердеке хабар деш йыгъни, банавуш.

Гъу къаджына бул`бул` дердеехъа айбхъы,
Гъаззирба коксеенче йикI` гъелес хъодху,
Гозет гъуджон, шавулхъана ул` гибхъы,
Улепбы йаIххъаIвуд йыгъын, банавуш.

2018 – ЎЗСЫН СЕН

2017-ўзсын сенид йыкьаил` аху. Шацыйни умудбыше, арзубыше сассанкьуни йикГее тлетГ ачмышаьы, сассанбышда умуд тезе сенийлхьа авху. Гьар сенике шы гьуджооме джад гозет гьаьан. Умуд гьааьана ки, гьин сен йыхъбышылхьа югда хьалес. Хьулед сенна вод йыхъбы джуравьу, сабы сувайни гьини акьвайк`, сабы шени акьвайк` авху воб. Закаталеехьа, Кьахеехьа вулхьаисди мее, шы гьеххан аазыр километр йалххьын кьал`тайгье. Сувабышеенче йалхъ цыцлавъийни гьаклее хабарбы ихьеейыд, мана иш сен-сениле цыцлоохьена, манчын ахыр йишди мее хыл` гьидийхьарни арзуманылхьа саклы вод. Умуд гьааьас ки, тезе сенин шы югни хабарбышка сана шадааьасынбы.

Гьайынчиле гьала кьайыйгыд сенна гьихьа йишди мизейни таалейни гьаклее шавукле джад са джуваб эгьес алхал дешдий. Язы дешда са миз хьивклуйлхьа абкыний гьыргынкьукле ацлахьеейыд, гьала умуд вобнаний ки, йишда мизиб са вахтал` ишыгьеехьа хьигьевчлесда. 1990-ўэсди сен Дагьыстан АССР-ни Назираршыни Шурайни кьарарыка сана цлахураршыни, агуларшыни ва рутуларшыни мизьаршыс язийна форма майданахьа хьыгьабчес имкан гибхьы. Проф. Г.Х.Ибрагьимовее гьамани сен, Кириллни гьарфьышка сана, йыхъбышын алифба одкун. Мани алифбан йишда миз` майданахьа хьыгьабчы, йишди мизел` окланас, хьалдхьаис шас имкан гьуву. Шы шадба воб ки, гьалше шахьа йыхъ-сумыл`ын клазет` вод, йыхъ` сумыл` радио-теле` верилишбы вод. 2009-ўэсди` сен` йыхъ-сумыл` «Лачын»` донан ушахааршыс журнал хьыгьечу. Гьыргын ман карбы йыхъбышди таарыхеехьа кьизилени гьарфьышка сана одкун вод. Анджах ман гьыранын аабидабы шыкьорамыш гьаьанбыне? Шакле манчина кьадир ваацанане?

Гивгьалас алифбале. 1996-ўэди сен Баквее А.Гараевее латынни гьарфьышка` сана` йыхъбышыс` алифба одкун. Ахырийни сенбышее Азербайджаныл` латынни гьарфьышка сана йишди алифбан медын кьолле вариант майданахьа хьыгьечу. Йишди миллетис` екьни джурайл`ын алифба` лезимдане? Гьар` хыле` кьалам авхьас ваалхалнкьвее` тезен` алифба` окланас` хьадее, манке йишда миз` нени йыгьылхьана аблес? Хыле водни

мубааракда ихъен!

аАлифбайл` ишлемишеебхъа, са аАдаАбий миз` гъааъас чалышмышеебхъесди джигее, шы няъа гъамбаше хъебале гивийгъал? ЧААвний де шы сувабышка джуравый, сайыб няъа шы джаб шы джурааъа? КъоАни джурайл`ын аАлифба йыхъбышди аАреехъа гивхъуна къоАбъэсда сергъад воб. Гына сергъад сувабышди сергъадыле дегье бетерба воб. Мана сергъад гивхъуйнбы халкъыни оАгее са вахтал` джаваб хъелес гъакАас. Зы хаагъиш гъаъан манчини гъакАее фыкыррамышувхъе.

КъоАбъэсда проблем гъар къоАни сурак`ни йыхъбышди пайеехъа гёохъа. Шы йыхъбышди балабышди мее уфтанын журнал къекка. Журналын хъигъечАуй гъала ишин сура вод. Журнал гываджес ыккан. Геоб хаАбни заАгъмаАтыка сана майданахъа хъигъечАуйни журналыс кумаг гъаый гъар миллет, халкъ ыкканни йыхъийн бордж вод. Балабы шад гъавый энке хаАдын сувааб ыхъайле гъайре, балабышыс ед`ни мизел` окАанас, хъаАдхъаАс гибхъына имкан гывааджий дегье аАсил` йыхъийваала, ватанпарварийваала воб. Умуд гъааъана ки, шу гъайни сен абунайни ишее шас кумаг гъаъасын.

ААизин балабы! Шы тезе се-нее шоке хаАтда шеирбы, хабарбы, гъыАкаебы, цыцАаыйн шикыл`бы гозет гъаъа вод. Шос мани ишее угъурбы аАрзу гъаъа.

Шы журнални редакцийейни коллективни доюле, шас абунайс кумаг гъаыйни хайырхагъ инсанаршыс, джони шеирбышка, хабарбышка сана йишын балабы шад гъавыйни шаир ва язычеершыс йишда миннатдарийваала агъмыш гъааъа, тезе сенее джанана сагъваала, йикАена шадваала аАрзу гъааъа.

ААИЗИН ЙИХЪБЫ!

«Лачын» журнални редакцийейни коллективни доюле ва шахсан йизди доюле шу Тезени, 2014-гъэсди сеника таАбрик гъааъа!

Шос джанана сагъваала, хошбахтийваала, саакитийваала аАрзу гъааъа! Гъасре вушун хаАйбы гъамбаше лагарада, суфрабы болда, йикАбы шадда ихъеджын.

«Лачын» журнална редактор – В.Гъамзаев

Табрик гъаана!

Йыхъбышда доюкана шааир –
Абдурагъим Дадашевый 70-ъэсын сен.

Гыл`мец шаираршына Ватан воб. Гъини уфтанни табийъатын, гъиня ешемишоохъени миджагни инсанаарше хъулени са шаирын йикГ` илгъамеехъа хъалиъы вод. Мани хивее джус лайыкъна джигавхъаахъана, джуни уфтанни шеирбышка ва поэмабышка сана халкъыни эбеехъа ичлуйни шаираршына сайыр Абдурагъим Дадашев ворна. Хуруни шеирбышле гиргъыл, члакыни поэмабышылхъа йахъ ачмыш гъавъуйни шаирее цлакхни мизейни имканбышке геестадиивалика истифаада гъаъы, джувабна къиймат аршеехъа алхъавгъу воб. Шаирын поэмабы хъадаихъаинкъаI инсан, поэ-

зияйни мизейни уфтанийвалике, саадевалике, эн аIсасыд сечмиш гъавъуйни моIвзуйни геоб марыхъа вухъайке, таамувхъес мее манчике джурхъес аIхаI деш. Поэма хъаIбахъаIна вудж мани асарни гагъраманылхъа сийкIал, манкъука са джигее шадехе, са джигее дерд гъааъа. Шаирыхъа инсан аIфсун гъаан ман гъунейр водун.

Абдурагъим Дадашев 1948-эсди сенни апрельни 12-ил` Рутул районни Гыл`мецIни хивее едике ыхъа. Шаирна ушахийваалаб, джигъилийваалаб мани хивее абкIын. Ул` аахъы мее къаджийни гъини уфтанни сувабыше, айне хъинне кIарацIан хъяннани былахбыше, къайебышыле гёдаццени, хааIхъ хъетIани гурулдайбыше заман-заманна шаирни йикIее избы къаляъа, хъийгъа ман избы маIгънийбышылхъа, шеирбышылхъа сакIы, шаирни мизейле сюзмишехе.

Шы – «Лачын» журнални гыргъини редакцийейни ишчеерше, доюкана шааир 70Iъэсди сенника сана йикIеенче табрик гъаана, манкъус джанана сагъваала, одкIунийбышее, идхъынийбышее угъурбы аIрзу гъаа. Къалам гъамбаше экIба вухъена, шааир!

Авуд, шааирын ушахааршыс одкIунийн, шеирбы гъеле.

* * *

Къийнийн ушахаар къийхъа джаІма`баІт,
Джобы кар дяцІанбы вуккан деш вухъа.
Манбы вобна халбна гьоІкууматна девлет,
ГьыІрмаІтбы чил алла джос гъаъас дехъа.

Къийнийн ушахаар – къийхъа джаІмааІт,
Зас вуккан деш джо кар дяцІанбы вухъа.
Гьуджоона воб кар дяцІанкъуна къиймат –
Гьиччуд джад деш. Гьаман джуваб чис дехъа.

Гьыргынкъвее кІел аххъе гьин ихтилет хаІдын:
Кар ацІахъай гьар ушахын бордж водун.

Суван тІетІ

АваакІу вод таІрыІф эгъес,
Ул` гьибхъырий летти суван тІетІ.
СадкІыл хъале хали-халчейлхъа,
ГьяцІы вод йер-юз эван тІетІ.

Ишыгъ вод алищцу улен,
Матхъа ахуна зы чиле.
БатІрайда вод са-санчиле,
Лагаран, чІаІраІн, чуІваІн тІетІ.

Лайкъда гьар югни доюс,
Дёзюмыка думаныс, чийис,
Гьар сас-са миджаг ичийс
Аххъас вод вассе диван тІетІ.

Дерайле сувани янылхъа,
ЦыцІахъайнбы вергъелхъа.
ЭкІни юххъанийле цувылийлхъа,
Гьооле деш вассе аман тІетІ.

Валеръ ГЪАМЗАТ

Къидеджуйни дидейс

Йизын йикГ кЫл` хъыхъа, худулхъа сийкАл,
Невабы къавджуйнкъаІ джони дидейка.
Зынар ийкырийнхый вака къозехъе,
ЙикГ ид ихъесынний сува меен захъа.

Чоп хьиннеени йизди джанани оГее,
ЗакІле гъу пегъливан хьиннеений къаджес.
Гъу къаджы кІанеъар, йизди оГееъад,
Шавуссе джад гъаъас аІхаІс дешдий сес.

Деш ацІа сакІалас нени сураххъа,
Деш авху иляккас ваке са шикыл`.
Дек` кир кІиррананкъаІ етимра аху,
Хъивхъу зулматеехъа илёрзул` вор ул`.

АкъаІна, сувал` оо, накъбышди аІрее,
АцІан, хъидекІан рыІгъ ул` йаІххъаІ ихъес.
Ай дидей, каш закІле някъвхый вацІа,
АркІын нукънел` оохъа са тІетГ`хъеед гиххъес.

Шени аазыр сенни някъвбышди аІрее,
Хъулерса дидейме къалирхъу йишда.
Санкъуни коксийл оо хинджалын яра,
Санкъуни коксийл оо дерд вобна-дешда.

ГьаIким былах

Гьендни ыIмрена дамар,
Чешмайна ул` воб хумар,
ГьекIва коксийл оо симаар
Гёбацце ГьаIким былах.

Ёкьни сурал` тIетI-тIеле,
Сенбы вод, чин бордж хъеле.
Инсаныс нафас гьеле
Гёбацце ГьаIким былах.

Йишди мее воб гьу ибхьын,
Хъибгьырна, цIайее гёбхьун.
Аджыбы йикIел гьидхын
Гёбацце ГьаIким былах.

Улен нагъ эгьес къайел,
Дад гидхьу, аху мизел,
Гьамбаше йизди йикIел
Гёбацце ГьаIким былах.

КЫТМИР АГЪМАД

Къурбан ОМАХАНОВ

(хабар)

Ыхъанаме, дехъанаме са авалаа заманайл' АГъмад донана са кытмир адамый ыхъа. Мани меega кыт'мирра ыхъа, масаджад не садакъя гъеле ыхъа деш, ненкъус джаб гынейна хуIваI гьооле вухъа деш. Джухъа иляакее, амма джуна хъунашце югна, хыл' ачыхна йихъа. Мани шагъарее МаIгъаIммаIд донана гаде ешемишехье ыхъа. Манкъуна дек' йикI сабырнана, хыл' ачыхна инсан ыхъа. Манкъвее джуке аIхаIн кумаг инсанааршыс гъаъа ыхъа. Манкъвее АГъмаIдни хъунашцейс – Зугърайсыд кыIл'валее етимра айхуйнкъаI кумаг гъаъы. Манкъвее мана цIerra джоIнкъааI аляртIу, гооне йишна аляртIу. АГъмаIдын элчеер абыйнкъаI, манкъвее мани ичийс бохче алившу,

истагъна аIлгъааIнкъаI дават гъуву.

Сабаравахталемана кечмишехье, хийгъаджуна хъунашце. МаIгъаIммаIд етимра ахва. Манкъухъар са делесна гогъар ыхъа деш. Са аляртIуна йичу Зугъра йихъа. МаIгъаIммаIд заара-заара манбышаанкъаI гъайкIан ыхъа. АГъмаIдыс ман къабылехье ыхъа деш, няъас увгъее йичуе чоджус охъанасын карний гъеле, аIраIбирда аляъасын палтарний гъелен.

Кытмир АГъмаIдыкIле мана къаджы мее, акъва гишоканаъы мыд-мыдаъаний гийгъал. Са йыгъыл' маIгъкабра мыс хъыхъайнкъаI, МаIгъаIммаIд йичуеваIнкъаI кар охъанасва гъайкIан. Мани вахтал' АГъмаIд хааъар ыхъа. Гаде кыIтIее илёрзул' ахва. АГъмаIд гъамбашийна хьинне декан-деккан къырагъылхъа хъехье. Зугъра фыкырамышеехье гиргъыл' наIхуIдий чоджус охъанасын кар гъелес ва АГъмаIдеейыд хъаIлбы гымаъаджын. Хъулехъее маIнкъыс МаIгъаIммаIдылхъа иш тапширмышаъас вуккийкын, амма адамее эйгье ыхъа: «Ман зы джаб гъааъасда».

МаГьаИммаИдыс кьанмышхьайн, йичейке аИхаИс деш джус охьанасын кар гьелес. МаИнкьыка саламатамышхьа, кучеехъа хьигьечле. Мана фыкыреехъа айкИан: «Нимеега югданий ихьес мана кьитмир иш гибхьу йизди аккалхъа арынахьий. Манке зы манкьукИле гьагвасынний».

МаГьаИммаИд базарысхъа гьийхьаранкьаИ, кьалайни дарвазабышысхъа кьадабхьын аИлгьааИна инсанааршиына десте кьоодже.

– Няхъана шу кьадабхьын аИлгьааИ? – гадее джуни кьоншу АИлийке хьийгИан.

– Паччагьее кьалайни дарвазабышыснее джунитИуджвайнацИаавкИанавьу. Ненкьвукейи мана тИабалааъас ваИвхуИ, манкьус манчыни чекийл`ын пыл гьелесва джуваб гьуву.

МаГьаИммаИдыр мани дестейлхъа аликкы, цИа тИалабаъа гийгьал. Мана тИалабаъа хиледже вахт авайкИан. Хьехье мичИах. Инсанаар цИа тИабалааъас даИхыИ, хайбышеехъа дагьылмышоохье гибгьыл. МагьаИммаИд ахва цИа тИабалааъа. Сабара вахтале макьукИле джуни кыцИабышее кьекИван кар кьедже. Манкьвее кьёрзул` чийеле тИуджвайна цИа алябатИа. Гьаманче кьел, хыл` кьайкы, мана паччагьысхъа айкИан. Дарвазабышыснее илёрзул`ни кьаравулее, гьина кьидекка гиргьыл`. Манке манкьвее онаъа:

– Дарвазабы аахье, закИле паччагьни тИуджвайна цИа авайкына!

Паччагьее мана джусхъа хьойтИал. ТИуджвайна цИа кьавджу мее, паччагь геер шадохье. Мана гьувуйни джувабыл` гиьур, МаГьаИммаИдыс манчыни кьийматыл`ын пыл гьеле.

ГьаИшде дегье МаГьаИммаИд касибра дешданий. Манкьвее гьини пылыка сана джус хаИдын хав илешце, истагь тИабалейъы, даватбы гьаъа. Мана дегье шавуну джар умудына аху деш.

ццАИгьмаИдыкИле гьаИшде мана варрамышхьа кьаджы, манкьус делес хьехье гиргьыл. МаГьаИммаИдыссе манкьус писваала гьааъас ваИвхуИ деш. АИхаИни караке манкьус хыл` авхьуна, чунки манкьвее едикейи дек`кике маИхдуИн тербиений аляатИу. МаГьаИммаИдна хыл` ачыхбава Аллагьее манкьус гьыргын гьувуйн. Шосуд Аллагьее югун гьелен.

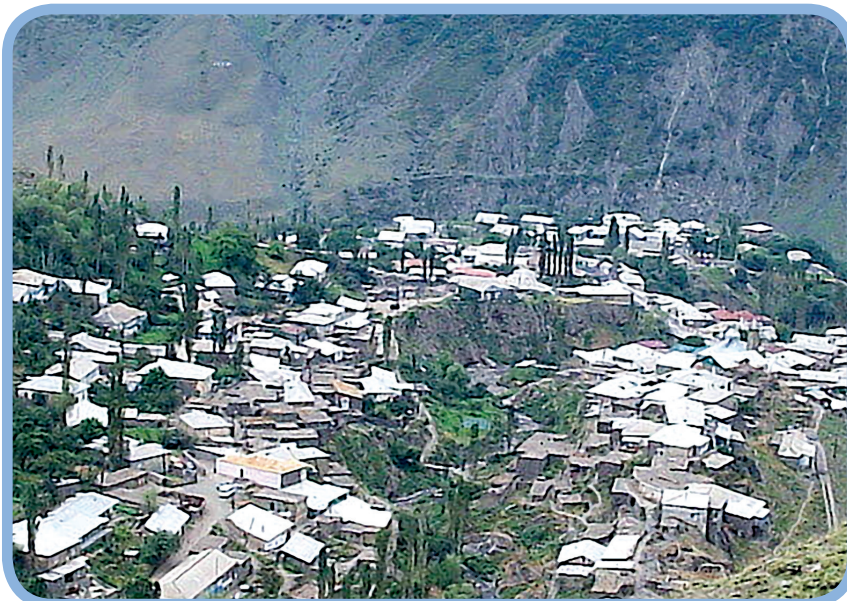

Йишын район

Рутул район алидни сувал`ни районбишди аГрее энке хаГдын район вод. Ман 1929-ди сен кЪурмиш гЪаЪы. КЪийна районьгЪаб 34-ле хив вобна. Мани хиваршее 6-ни мизел юшон гЪаЪан миллетбы ешемишоохье. КЪийна Рутулни районее ешемишоохье вобынбы 25-ни аазырыле гЪеххан инсанаар. ХаГда хизанбы

вод шагЪарбышеехЪа кочмышеебхЪайн са ДагЪыстанни деш медни Россияйни регионбышее вобонбы. КЪийна оГгеедни сенбышыле инсанааршын яшаайиш юг хЪехье водун. Инсанаарше мал-кЪара гЪивадже, манчыка джона касибийвалаа гЪааЪа. ОГгийл`ни сенбышее гЪар хаа паласбыний хЪеха, варабыний гЪааЪа, экынбыний эза, гЪаГше дегье ман ишбы гелесынбыше гЪааЪа деш.

Рутулни районее кЪийна эстетикГайни ва тербийейн ушахааршын идманын, музыкГайн, мактабыд ачмыш гЪаЪы водунбы,

геелесди хивааршее ушахааршин бахчебыд водунбы. ГЪар хивеехЪа кЪийна маршрутГабы ва медын машынбы ийкаранбы. Мани ишбышке инсанааршис сабара раГГайтиваала вухЪа вобна. Шы чалышмышеебхЪес вуккан йишин хиваар, йишда миз, йишын аГдаГбийят гЪивааджес.

СМУСлах Рутулъский район

Йишда чемпионкIа

ГъаIджиева Аминат Русланна йиш 2006-ди сен МаIгъаIчкъала шагъарее едике йыхъа. Къийна мана шагъарееи 34-ди мактабни 5-ди снифна телеба вор. Аминат Дагъыстанни - «Спартак» донани, олимпиадайс югун оюнчеер гъаззир гъааъани идманни мактабеедни дзю-дойни секциеехъа гъаеекIан, маа идманыка маIшхулеехъе. Гъайни йыгъбышее МаIгъаIчкъала шагъареедзю-дойнтурнирилгъечIу. Мааъаб АминатеецIепбийна джигалаялты. Манкъыс шы гыргырни йыхъбышди сурале идманееъад, хъаIдхъееъад гъалад ахдыйн дараджебы аляатIас аIрзу гъаъа.

Юххан

Гъааня юхханбы хъехье,
Йизбыд гъааня эрмышехье,
Йыз эрмишхъайни джигее
ХъаӀнандукбы ачмышехье.
Хабар гъооле хъооӀвуд юххан,
Гъар сурале гъекӀва шитӀяр.
Бабабы воб окӀбы гӕхан,
Сюрубышее гъегӀа геваар.

Семений

Гозет гъаан юххан хъихъес,
Някъв никӀеенче оза хъивхъес.
Хааъад эза семенийбы,
Йыгъыс гъеленбы чис хъянбы.

Вергъелхъа йиджыд хъыгъайгъе,
Вергъен чилхъа нуруд гъайгъе.
Наврузбышыс йидж адайле,
Чолбышыс воохъена леле.

Банавушыд колак`авуд,
ТӀотӀаарыд чилхъа геехаӀвуд.
ТӀаӀанбыд июттун гъаӀес,
Юхханымд югда хъалес.

Семений гийхъе истолулхъа,
Гыргынбы сабайле чилхъа.
Июттун карбы чисхъа саъа,
Юххан хъооӀ, Наврузбы гъаъа.

Йишда Сувагыл`

Суһпыс хьугъоочIена са хаIне вобна,
Дастан еймишувхьа дюн`йел` воб йыгъна.
Сувагыл` гьамбаше шас кьобле вобна,
Дженнетин багъ водун йишда Сувагыл`.

Эрайни таппыл` воб са йишда кьала,
АIраIныл` Сувагыл` воб чина бала.
Миджагын йыгъбы вод кьаджесын гьала,
ТIетI-тIелее гьамбаше вобна Сувагыл`.

Игит вор гьарна, йыгъын гадебы,
Миджагын ичеерыб амазонкIабы.
Миджагын багъбы вод бул`буляр гьекIвас,
Сувагыл` дженнетин багъ – ыIмыр гьааь

Шагна хабар

Вахтбышди са вахтал` ыхана са Шагь. Манкьухъад джун хаИдын гьуИкуумат ыхъа. Мани гьуИкууматыл` Шагьыхъад лап хаИтда кар ыхъа, хаИбна мал-девлетыб вухъа. Йыгьбышди са йыгьыл` Шагь, джун вазираарыб алябтЫ, гьайкИанна кьоншу оИлкабышеени инсанааршыка, манбышди ешаайишыка таныш-хьесва. Явашба-явашба манбы гьивийхъаранбы са хивеехъа. Мани хивее са хаани оИгийл` гиьур ыхъа са кьаИсда дидей. Манкьус салам гьуву, Шагьее хъидгИын гьаъан: «Ай хаИрна,эгье бес закИле гёгьуйне сувани вукИлелхъа йыз?». КьаИсинкьвее джаваб хъелен: «Шагь гьу сагьра ихъена, йыз са сувани вукИлелхъа деш, дюзилхъад гьидхьыр вод». Шагьее мед медын суьал гьелен кьаИсинкьус: «Ай хаИрна, хьебыдле гьу йичИуИнчис наИхуИдна бес ыИхийхъаИ?». КьаИсинкьвее джаваб хъелен: «Шагь гьу сагьра гьаъана, засе аИхъаИни кьайдайл кьайхъараъан». Сабара вахтале мед Шагьее эйгьен: «Ай хаИрна, са суьалысыд джаваб хъеле: «Гьу кьазанмыш гьаъийн кар, нахъана бес гьу гьаъа?» КьаИсинкьвее эйгьен: «Шагь гу сагьра гьаъана, са пай кьулеле кьахъа гьувоохъар, са пай борджес гьооле, са пайыбзасий йиздикъарийс охъанас гьавайсар». Ман джуваббы кьайхъы шагьее эйгьен: «ХаИрна, зы вас кьийхъа хьейибле давар ооИтирааъас, манбы югда хьошре,

манчыке ыхъайн кар васыд, йыгьни уругь-туругьысыд кьайхъарегье». Гьинбы саламатдамиш вухъа, гьарна джунни йаИххъыИн авайкИананбы. Сабара йаИхъ абкИын мее, шагьни вазираарше, гьинкьуке хъидгИын гьаъан: «Шагь гьу сагьра гьаъана, шас шени кьаИсинкьвее вас хъувийн джаваббы башда джад ыхъа деш». Паччагьее вазирааршыкИле эйгьен: «ГьабкИын джуке хъидгИынбы гьеъэ, амма манкьуни гьар суьалыс хъувойни джавабыс шу са худадын кьизил` гьеле». Хъийгьынийни йыгьыл` вазираар хъавайленбы гьини дидейсхъа. Цетдийн кьаИсинкьун джаваб ыхъа сувалхъа йыз гёгьийнне ва. Манкьвее эйгьен: «Зы кьаИс хъыхъа, йизда са вукИул` деш джагвара хъувхъа, йизда мучИруб джагвара хъувхъа воб». Манчыс гьар вазирее са худадын кьизил` гьелен кьаИсинкьус. КьоИдъэсын суьал ыхъа гьинаИхдун. Зы хьейибле вазна ишлемишехъена, йичИни вузас ман кар кьайхъар гьаъан. Хьебыдъэсын суьалыд ман ыхъа: «Кьазанмыш гьаъийн кар наИхуИдна битИал гьаъава? Зынад шагьыс джуваб хъувийн: «Са пай зы йишбышыс гьооле, манбы кьийхъа кочмишеебхъа адамийс аИлгъааИс, ман кьулеле гьуводхъурийс гьыИсабда вод. КьоИбъэсда пай зы дихбышыс гьооле, кьийхъа шы кьаИс хъебхъайнкъаИ, манбыше шас кумаг гьелес йишин бордж хъелес, хьейибъэсда пайиб засий йизди къарийс кьивийхъараъана. Гьар

шу зас гъвийни
къзил`быше зынар
варрамышасда, кый-
цццхъа йизди уругъ-
туругъысыд къайхъарасын. Шу
Шагъыс йизди сурале лап хална
салам вукке. Шагъее эйгъени
джуваббышыс юмба фыкыр гъевле...

джавабыс вазираарше гынкъус
са худадын къзил` гъелен.
Къаисинкъвеейд гынбышыкIле
эйгъен: « Шагъее олтирыгъийн
давараарыд шу воб. Гъайни

*Урусни мизеле йыхъ-сумылхъа
саакIал гъавъуна – Шафига Бабаева.*

Клулак Абий

(гъылкае)

– Гыргынбы хъигъеебчле! Искалатни маГъаЛлее иджлас водун! – бригадирее хивын джаИмаГъаИт саЪан.

Совет гъоКуумат хъадыИн вахтбыний. Са сураке тахсыр дешын инсанаар авхъу, хъувкекканбыний. Са кИинни манзилиле хъийгъа, мед оогъанче закIаз хъадайленний ки, са-къоИнкъун ду гъелева. Мани ишихъа хивее иляккана хъойре комсомолчийний вор. «Халкъын душманаар» ва дубы манбышений гъеленбы. Шавухъайи ацIаал, хъаИдхъий, мал-девет манбышын дубыний гъеленбы.

Нубат ГъаИджиагъа Мусайлхъа хъады гъидхъыр. ДжаИмаГъаИт саЪы, тахсыр манкъуни гарданахъа гиххы. Мана хъыккы, Закаталайни къалеений гикIас, нейыр Сибирхъаний сургун гъаЪас.

Иджлас гидгъылийн. Вушу джар юшан гъаЪа деший. Инсанаар гъуджооме джад гъаЪас авхуний. Нишылхъа джаб гудж хъуИдооIва, лигабы саЪы, акъвабы хъаЪы гивъурний воб. Иттегъес, гыргын дюн`йе акIеений вод... Юшан гъааЪанбы садджу хъойре комсомолчеер вухъа. Манбыше нубатыка вардатнани инсанааршыхъа гъуджооий вод аIлаIдаIххъаИнний. Эйгъейий: санкъухъа дукан воб, мансанкъухъа джигабы вод, са мерна кIулакI вор... Некке хъийгъа райоенече арыйни энкеведейни ишчее хъидГIын гъаЪан:

– Шавухъана эгъесын джуваб вод? «Халкъни душманааршыни» сурак`на ворнана?

Санкъуке джад сес хъигъдечIуйн. Гыргынбыше авгъу кIяаЪан улепбы авхъа гяххъанбы. Сайыд, шаваа джад гозет` гъидяЪани вахтал, са гъарыбна, дикаранана, чIоорна, ешбышеехъа гъидийрхъыл`на джегъил оза хъыхъа эйгъен:

– Муса даее гъаИшдийлхъа мее шавусна писин гъаЪы? Мана югваала гъааЪана адамий ворна. Зы етим ворна. Манкъвее гъамбаше зас хыл`авхъуна.

Инсанаар маГъаИтталувхъа аахванбы. Манбы гагъ АИбийхъа, гагъыб энкеведейни ишчийхъа иляка аахванбы. Манке, комсомолчеершына са – «базий» Силейман, къелилхъа хъыхъа, хъованчени сесека гъарай къооккана:

– Мана кIулакIын быИт ворна.

Гыргынкъуссе аIхъаИнабы къиттийхъананбы. Шагъаренече арийни энкеведейни ишчийссед аIхъаИна аххъас даIхийн. Манкъвее эскерааршылхъа гым гъааЪана хъыккеева. Эскераарше мана хъыккеккана.

КИинни АИбийни ихтилетин Мусайс кумаг гъидяЪан. Са манн ыхъа ки, АИбее джус ыIмыIрени ахыреехъа меен аИдгъуИн аляатIу. Мамрийни хивее джаИмаГъаИтын АИбийлхъа «КIулакI АИбий» ваний онаЪан.

Ясар хьунашце

(хабар)

Са адамийс кланени хивааршыни санчеченче хьунашце хьийеелена. Мана хьунашце гьадхий-хъехий, саы-хъабий дахаина ясар кар оохур ворна. Адамий гимеехъа хьигъечуйнкъа, менни адамеерше джони хьунашцеершини эквалике хабарбы гъаа ыхъа.

– Йизди къарее габа хъооха вобна.

– Йизди хьунашцее зас турсбы гъаа, иляаке.

– Йизди сосее хурджун-гъабке хъехы, быкырааы.

Гьини адамийна миз гьинадхуни гафбышее джытаба вухъа. Джун хьунашцейсе гьини ишбышын ненбы джад ахаа ыхъа деш. Хаахъа аркын, хьунашцейс менни хьунашцеерше гъаийни карбышын гафбы гъаа мее, ясар хьунашцее эйгьен:

– Ай адамий, хьунашцее мадхуин ишбы гъаасди мее, манкъус гьыр хъалес ыккан. Гьыр хьидяды, мадхуин ишбы гъаас ээхъе деш.

Гьинахуид хиледже йыгъбы айклананбы. Йыгъбышди са йыгъыл` абай-къареевани сурале

исмаарыш хъайлен; езнелхъа гьихъар гъеэ, хизаныб алябты, джонкъаабледжын.

Гьина адамий, хьунашцеераларту, абееваинкъа аттамишехъена. Манбыголеенчеилгъеибчестябака. Клеебачленбы лодкеехъа. Хиледже голени ахъа мее авайклананбы. Сайыр гьина хьунашце адамийлхъа къагъарахъана:

– Адамий, лодка илэзарегъэ, засхъа хъа, агъаа, джегъра, хана хъале. Зас иш гъааасын гьыр хъады водун, заара ихъе!

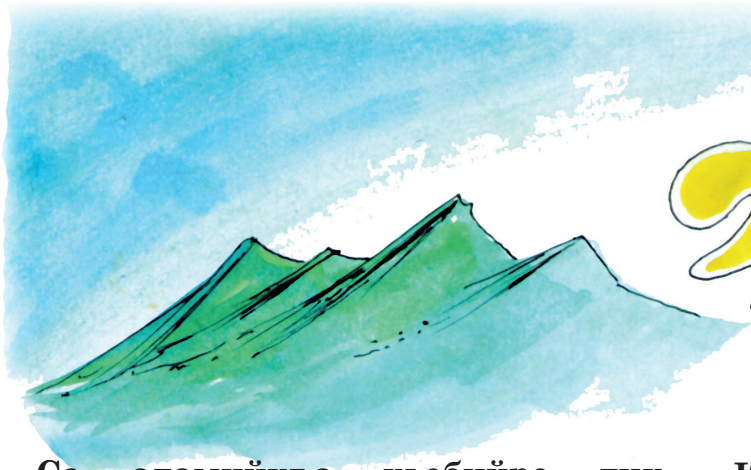
Адамее эйгьен:

– Ай хьунашце, гъайняа, голени йыкънее вас джегъра, агъаа ненчена гъелес? Васыд гьыр хъалесын джигане къатуту?

Хунашцее адамийкле эйгьен:

– Захъа илякке, хьийгъа иммейгъе, йизди хьунашцейсе иш гъааас ваахаа дешва.

Хазна

Са адамийхъа хъебийре дих ыхъа. Манбышда хъебыр сана танбал, иш гъааъас девкананбы вухъа. Адамее геоб касибба хизан гудмишааъа вухъа. Мана нимее чабаламышхъеейыр, наIхуIр джар манкъуссе варрамышхъес аIхаI дешдий. Гъар мичIеер адамий чакра, джунни аварабышыс къык къазанмышаъасди мее, озаний хъехъе: чолее тахыл` оозу, багъеени мейвайни ювааршыс хидмат гъавъу, сувани этикбышыл` кыIдимийсда чаврабышыс окI гёбху. Мана чолее джанас манзил джаб гьидёву, геер хъорху ва са уфтанни йыгъыл`, вергъен маIгъыIс гудж гъавъу, хъикIуна.

Хъебийре танбал, дек` дена аахва. Манбы иш гъааъас деш, одхъун-илёгъасний вардешеебхъа. Хаадын гыргын гыней таамехъен, хъийгъа анбареена гыргына тахылыб таамоохъена, ва аварабышылхъа мысваала абы.

Мыссыни ушахааршысхъа ваIш сеннана къоншу арайле, ва манбышда гъаIл къавджу, хъорсун ахва:

– Йизын балабы, шу няъа гыняа къалябкIы авху. Няъа шу мыссыба? ГынаIхуIд адкIынее, шу гъабтIасынбы. Шос вушди дек`кее мирасыс хазна воб къалебчы, анджах закIле хъобкуба ваацIа деш ки, манкъвее мана няае басдуравъу. ЗакIле са гъаман ацIа ки, хазна вухъана. Шу мана тIабал гъееъэ.

Къодже, ман джуваббы увгъу, хъигъечIу айкIанна.

– Дек`кее хазна няанаха басдуравъу? – дихбы фыкыррамышоохъе гивийгъал.

Мани гъалатее кIинни чоджее танбалийваала дагъебчы, хылехъа лапатIкIа аляатIу, багъеехъа йаIхъ гивийгъал. Гийгъал кIорада, джанеенче чIийе эза. АIраIбирда манкъуни лапатIкIайн, нишысме джад хъидхъыр, сес гъаъа, анджах гъар сес гъаъан кар къизил деш ки ээхъен. Гъарни элес манкъукIле къайений авееке, ва гадее мана гыIсыка чачхъабышди сурахъаний дагъабачче. Мана шынхъа-шынахъена, анджах хазна идяакына ки, идяакына.

Маниса йыгъыл` хаIрна чодж гъалар экира никIеенче оза хъыхъа, яц котеник автIул, чолеехъа айкIан. Быкырни йыгъна манкъвее чол эза, умуд гъааъа ки, гъа гъаIшде котен хазнайл` ачахарас, гъа са гъавуле. Анджах геоб гъавагъийбаний манкъвее умуд гъааъа. Хазна идяакына ки, идяакына. Джуна гъавъуна заIгъмаIт дамас ымаакIанджынва хаIрни дихее къоншуйке тахыл` алябатIа ва мана чолее оозана.

ЙыIкънек`ни чоджее манбышле аIхъаIна гъаъа:

– Чоджаар, шу геоб чалышмышувхъа, анджах хазна закIле авеекес.

Маниса йыгъыл` мичIеер мана, чалгъы экиавъу, дек`кее гъамбаше

окI гёохани сувани этякбышылхъа
 окI гёохас айкIан. Манкъвее
 умудний гъааъа ки, окIбышее,
 колбышди дибык` манкъукIле
 дек`кее дигулявъуна хазна авеекева,
 анджах вуччуд авееке деш.

Мана хаахъа геер хъаIлыка
 хъарайле, манкъуссе къелил
 гуджукайи илёзарас аIхаI.
 Чоджаарше манкъуке хъидгIын
 гъаъан:

– Чодж, вакIлеб хазна авайкы
 чишде?

– Гъина хазна шалхъана балая
 вухъа. КъаIсинкъвее шы алдамы-
 шавъуйнбы! Къоншу хъотIле, гъасре
 мана гъайняхъа айреджын.

КъаIсда арайлена ва аккее
 илёйзар:

– Гъуджоона эйгъен карна ман
 – хазна авайкы дешва? Йизын
 гыргын джуваббы, сувани былахын
 хъян хъинне темизда вод. Улепбы
 югда аахъе! Шу быркъыIбаI деш
 ки... Шу хазна тIабалавъу, санкъвее
 багъ эзу, хъооIни сен ювааршыл`
 мейвабы ихъес, санкъвее чол эзу,
 тахыл хъевгъу, чолее тахыл вухъес,
 санкъвее окI гёбху, къыIдимийс
 чаврабышыс окI вухъес. Мана шос
 хазна чише?

КъаIсинкъвее ман джуваббы
 увгъу, хъигъечIу айкIанна.

Чоджааршыссе са калма джаб
 ээгъес вааIхаI деш, манбышыс
 къанмышехъен ки, къаIсинкъвее
 хазнава нишыкIле увгъий.

Адийна аІмаІле

(ОІгийл`ын 6-ъэсди нумрее)

Чисхъа адий къдеехъван
Бадабы хъидкІыр.
ВукІарни аІмаІлейсхъа
Одхъанан гъидхъыр.
ЭкІра гиргъыл аІмаІлейс
Йидж дарман гъааъас.
Айхуна аІмаІлейка
Адий хаІм къаагъас.

ХаІйбы тІетІ` хъинне хъыхъа:
СаІаІт молюбле.
Верыгъ уІвхуІ сувалхъа,
Гъар сурал шоІъле.
Дадал, вобни гуджука,
Чапарыл` гъоокІу,
Иют хъиннеени никІ`еена
Биссий сыгъооцу.

Оза хъувхъа аІмаІлейн
Гъавъуна гІал`бай.
Адий къайджы, шадвал`ын
Гъавъуна гъарай.
Къавшу абчына ёргъан
Йидж оза хъувхъа.
Гыргын ыкІар адкІынийн,
Шенкийна вухъа.

ГъакІенийна ед` хъинне
Адий шадийхъа.
Тимар гъаъы гарданыс,
Чис хуІвал`ээхъа.
Юг хъувхъава, шадвал`ын
Гъашы аІмаІле.
ИвчІу чини йикІ`еехъа
Ишыгъена шоІъле.

Адее адгъанче дягайн
Маа сатІул къаххъа.
АІмаІлейка хъигъейчІу
Аргъанче къахъа.
АІмаІлейн адчу алугъ,
Адееме яалыгъ,
ЧІалагеехъа йаІхъ гібгъыл,
ИлгъевчІу джо йыгъ.

Гъинья хабар таамоохъе
Йишда уфтанна.
Шааираарше алхъавгъу
Гыранна хазна.
Эке хъинне гібкІын мее
Гъаарна гъарффбышда,
Пароль хъады хылека
ГібтІылна перда.

Шенкийн йыгъ къийхъийнчиле
Гъамбаше йыкІаІл.
Шынаб йыкІаІл къалебчес,
Дора, йишда хъаІл.
Ахыр ки, юг хъавъуна
Адее аІмаІле,
АцІан, авху разийба
Шу хабарыле.

Табийъатее ушахыс
Вод гъар аІслаІгъаІт.
Анджах, едяар, дек`кяар, шос
Заке мыІслаІгъаІт:
ГъырмаІт гъааъас хаІбхъувхъе
ШитІ`ейс, гъаІйваныс,
АкІ`ел вухъа деш манче
Маттааъа йыгъыс.

АцІанме гыргын закІле
Не дяцІа са кар?
Къедженаме гыргына
Не джона са джар?
Хабарбышее, мехвбышее
Вод хайта хъодкийн.
Халкыс хъелен бордж водун –
Шааирее увгыйн.

Ахыр

*Урусни мизеле йыхъ-сумылхъа саакІал
гъавъуна – Валегъ Гъамзат.*

ИНГЛИСНИ МИЗЕЙН КЛУБ

Шенкийна Гъаракат Давам гъааъана Заман (The Past Progressive Tense Form)

The Past Progressive Tense Form – Шенкийна гъаракат давам гъааъана заман to be фе`лни шенкийни шаманни формабышка – was, were ва аІсасни фе`лни Participle 1 формайка сана къурмушоохье. Participle 1 форма къурмушааъанкѳаІ феълни бадал дѳохъени формайке «to» къеъэхъан ва феълни ахыреехъа – ing шекилчи оокІан. Ing шекилчи [ɪŋ] ва хъаІбаІххъаІ.

To work [wə:k] (ишлемишхъай) – working [wə:kiŋ] (ишлемишехъена).

To play [pleɪ] (гъывагий) – playing [pleɪŋ] (гъывагана).

Шенкийна, гъаракат давам гъааъана заман шенке шакІле ваацІани, хъобкуйни вахтал гидгъыл, давам гъааъан гъаракатбы гъагвасди мее ишлемишоохье. Масалыс эгъес:

I was working in the garden at five o'clock yesterday.

Зы санахъа саІѳаІтни хъончил багъеений ишлемишехъе.

We were playing football at that time yesterday.

Шы санахъа гъайни вахтал` футболний гъываага.

Суални джумлебышее to be фе`лин формабы джумлейни къомахъа аІлгъааІ:

Was I working in the garden at five o'clock yesterday?

Were we playing football at that time yesterday?

Инкарни джумлебышее to be фе`лни шенкийни заман формабышхъад хъыгъна not ойкІан:

I was not working in the garden at five o'clock yesterday.

We were not playing football at that time yesterday.

ЭДИ МИЗЕЙНА ХЬОШЦЕ

Алторба

П

Папугайн пахыр гъавъу,
Писин пагаг чихъава.
Паллаинкъбы алла хъаъас,
Пелянг хьиннеен патава.

П I

Шоварее пызбы хъаъы,
Шолал къавджу шамидор.
Шамидор папапап деш вод,
Йизди мее вод ман пазор.
Гъар кпапикI агу меега,
Позмышехье джун план,
Шалтум, плаш алишцес,
КпапикIар саъас ыккан.

Р

Рамазане джус сикIы,
РагагIт хъавъу кIалендар.
Майр, июнр одкIун,
АркIын аххъы балугъаар.

С

Сук обхъан мее сёлебы,
Сукул` алла сачайхар.
Са сёлейни быгъаза,
Сукуна гIам ачаахар.

***

Сувагыл`ни сувееъад,
Ийкар уфтан сёлебы.
Сёлебышди чурийке,
Эхъе югун тIелебы.

Т

Тандурее гыней гъаъанкъаI,
Йишда тIымылена талвар,
Чиле геб къуIмаI абакIа.
Гыней гъаъас абыйнбы,
Талварыл` къалябакIа.

ТАПМАДЖЕБЫ

***

Хылел аюдхыйн хъеъэка,
Эчеер, джыІхааІбы гекка.
Чика сана хивеехъа,
Йызбы, гёгъийбы ыІххъаІ.

***

Шахъа кІорана кІумкІум,
Мыкбышылхъа мее гьоогъар.
Ца, ялав гылдяххъы джад,
Чилеб алхъа воб хъоохъар.

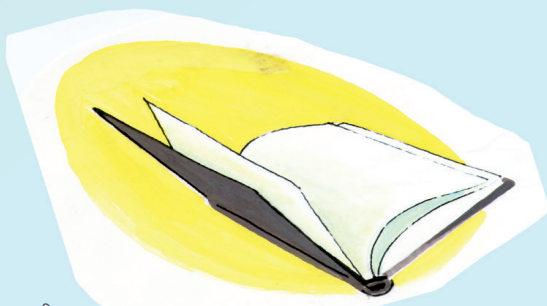
***

Чиле йыккыІн юк гъаххъа,
Нукънееъад гъаъа акваа.
Са дареехъа айбхъы мее,
Кумагыс къошун вуІххъаІ.

***

Джагварада, деш шакар,
Хайыбышди хайнейк` акар.
Вергъен нафас хъидхъыр мее,
Идыхва чике са кар.

***

Осан джан –
Теле-Теле.
Гъар караке
Хабар гьооле.

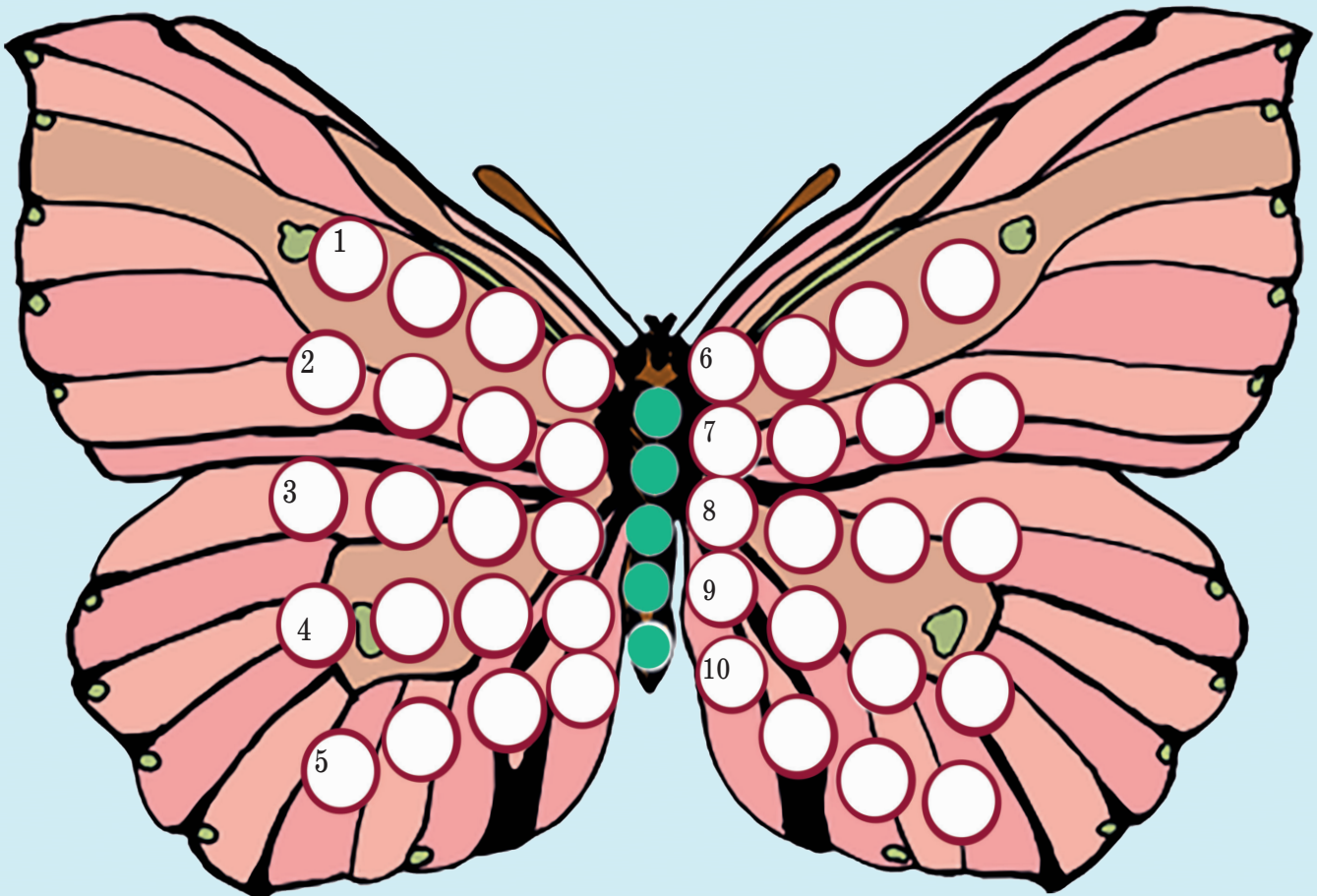

КРОССВОРД

Джаваббы хэодкуда тIабал гьэгээ, шикылеени болкьяIn ду кIатылни аIбаIттурабышеени гьаIрфбышка сана авеекесын.

СОЛУЛЕ САГЪЫЛХЪА:

1. ТIетГехъа мана воохье.
2. Юххъан савкIу, хъабайлена, коч гъаъана шитГ.
3. Чини кумагыка сана инсаныс кар хадхъехье.
4. Геоб июттуна, цувылийни ахырбышыс гывийхъарна, чIаIрани рангална мейва.
5. Чика сана хурун ичеер гываага.
6. Геед миджагын эванан, джурабаджур рангал`ын, колал ээхъен тIетГ.
7. Устолыл`ын, зарбы авгъу, гываган оюн.
8. Мана сувабышди аIрее воохье.
9. Юххъан мана дашмышоохье.
10. Зерана бала.

Соколёнок

Лачын

1/2018

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель

Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016 г. выданный
управлением Роскомнадзора по Республике
Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

Мурад Ахмедов

Редколлегия:

Т. Зургалова (отв. секретарь)
В. Гамзаев (редактор)
Ш. Бабаева
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
Н. Исаев
А. Дадашев
Х. Назирова
Аб. Омаров
К. Омаханов

Худ. редактор З. Даганов

Тех. редактор Т. Лузина

Художник номера З. Даганов

Формат 60x84 1/8.
Уч. изд. л. 3,32.
Уч. печ. лист 3,26.
Бумага офсетная.

Дата выхода в свет 07.03.2018г.
Тираж 304 экз.
Заказ № 166.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколенок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала,
ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Цахурский язык.

Индекс: на год - 78438,
на полугодие - 73888.

Цена свободная

